

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Politologica 23 (2019)

ISSN 2081-3333

DOI 10.24917/20813333.23.9

Janusz Jartyś

Uniwersytet Szczeciński

ORCID: 0000-0001-5662-7433

Marcin Orzechowski

Uniwersytet Szczeciński

ORCID: 0000-0001-7272-6589

Status osób LGBT na obszarze postradzieckim na przykładzie Ukrainy i Rosji

Problematyka praw człowieka wywołuje emocje i spory. Od rozwiązań prawnych a zwłaszcza praktyki przestrzegania praw i wolności obywatelskich możemy określić poszczególne systemy państwowe. W państwach prawa, gdzie funkcjonuje system polityczny oparty na demokratycznych zasadach, zagadnienia praw i wolności obywatelskich znajdują odzwierciedlenie w odpowiednich przepisach prawnych, a organy państwa i samorządu mają obowiązek skrupulatnego ich przestrzegania. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka w art. 1 stanowi, iż „wszyscy ludzie rodzą się wolni i równi pod względem swej godności i swych praw. Są oni obdarzeni rozumem i sumieniem oraz powinni postępować w stosunku do siebie wzajemnie w duchu braterstwa”. Prawa człowieka uznawane są, więc za powszechnie obowiązujące i z tego tytułu wykazują podobieństwo do norm o charakterze moralnym.

Analizowany w niniejszym artykule problem, zarówno w przypadku Federacji Rosyjskiej, jak i Ukrainy, ma swoją specyfikę, pewne elementy wspólne, ale i różnice, które są widoczne. Trwająca dyskusja dotycząca europejskich aspiracji Ukrainy skupia się przede wszystkim na kwestiach natury gospodarczej i stabilności wewnętrznej tego państwa związanej z prowadzonym konfliktem na jego wschodnich rubieżach oraz aneksją Półwyspu Krymskiego przez Federację Rosyjską (Orzechowski 2015: 182–183). Z zasady nie podejmowane są natomiast kwestie społeczne, do których zaliczyć należy przestrzeganie europejskich standardów praw człowieka wobec osób LGBT. Unia Europejska stanowi bowiem wspólnotę polityczną, gospodarczą i społeczną, a kwestia praw osób nieheteroseksualnych poruszona została już w 1984 roku przez państwa ówczesnych Wspólnot Europejskich. Natomiast dziesięć lat później Komisja Swobód Podstawowych oraz Komisja Spraw Wewnętrznych Parlamentu Europejskiego uchwaliły sprawozdanie o równości gejów i lesbijek w Unii Europejskiej, w którym wskazano przykłady dyskryminacji osób LGBT w państwach Unii Europejskiej.

Rosja natomiast jest państwem zachowującym pozory demokratycznego państwa poprzez istnienie formalnego trójpodziału władzy i przeprowadzanie cyklicznych elekcji, w którym w istocie rzeczy władza polityczna sprawowana jest w sposób autorytarny (Кириченко 2009). Wobec tego w obu państwach w różny sposób

postrzegane jest przestrzeganie praw człowieka i stosunek do mniejszości, w tym także osób nieheteroseksualnych. W wspomnianej kwestii istnieje wiele różnic, Jednak istnieją także pewne podobieństwa dotyczące przede wszystkim społecznego nastawienia do osób LGBT i ich akceptacji w przestrzeni publicznej. Należy pamiętać, iż obu państwom przyświecała w okresie istnienia ZSRR ta sama ideologia, która nie akceptowała w życiu społecznym odstępstw od przyjętego przez władzę wzorca człowieka w przestrzeni publicznej.

Autorzy w niniejszym artykule na podstawie przeanalizowanych dostępnych materiałów oraz studium przypadku przedstawią sytuację społeczną osób LGBT w Rosji i na Ukrainie, dokonując przy tym analizy przestrzegania europejskich standardów praw człowieka w omawianym zakresie na terenie wspomnianych powyżej państw. Zastosowana zostanie również metoda genetyczna dla uwidocznienia rozwoju ruchu LGBT w obu omawianych państwach oraz prawnego statusu osób nieheteroseksualnych. Z pewnością zarówno Federacja Rosyjska, jak i Ukraina nie należą do państw, w których wszystkie postulaty ruchu LGBT zostały zrealizowane czy to pod względem prawnym, czy też społecznym. W obu państwach w dalszym ciągu występują przejawy dyskryminacji i nietolerancji wobec osób nieheteroseksualnych. W badaniach nad tym problemem autorzy starali się odpowiedzieć na następujące pytania: Czy tego rodzaju wrogie postawy wobec środowiska LGBT spowodują zastosowanie jakichkolwiek sankcji w jednym albo drugim państwie będących podmiotem przeprowadzonej w niniejszym artykule analizy? W jaki sposób wyglądał rozwój ruchu LGBT? Czy działacze ruchu LGBT uczestniczą w życiu politycznym obu państw?

Przedstawione pytania badawcze wymagają odpowiedzi, które staną się przedmiotem analizy porównawczej dotyczącej realizacji praw osób nieheteroseksualnych w Federacji Rosyjskiej oraz na Ukrainie.

W praktyce prawnej, prawa człowieka regulują konstytucje. Dotyczy to również obowiązującej Ustawy Zasadniczej Federacji Rosyjskiej, z 1993 r. Konstytucja odzwierciedla zasadnicze zmiany ustrojowe w Rosji po rozpadzie Związku Radzieckiego (Конституция Российской Федерации). Problematyce praw i wolności człowieka poświęcony jest cały rozdział drugi Ustawy Zasadniczej Federacji Rosyjskiej, który jest najbardziej rozbudowany. Kwestie te reguluje 48 artykułów z 133 umieszczonych w całej Konstytucji. Już art. 2 stanowi, że „człowiek i jego prawa i wolności są wartością najwyższą”, zaś art. 6 pkt 2 określa najważniejsze powinności państwa, które ma obowiązek zapewnienia każdemu obywatelowi korzystanie na jej terytorium z pełni praw i wolności (Конституция Российской Федерации (с учетом поправок, внесенных Законами Российской Федерации о поправках к Конституции Российской Федерации от 30.12.2008)). W ogólnym odniesieniu do analizowanego w niniejszym artykule zagadnienia, Konstytucja Federacji Rosyjskiej zobowiązuje organy państwa do zapewnienia równości praw wszystkim ludziom niezależnie od rasy, płci, narodowości, pochodzenia, języka, stanu majątkowego czy zamieszkania (Закрепление прав и свобод человека в законодательстве). Mężczyźni i kobiety mają równe prawa, a każdy człowiek ma prawo do życia (Федеральный Конституционный Закон „Об Уполномоченном по правам человека в Российской Федерации). Jednakże kwestia prawa do wyboru

orientacji seksualnej wzbudza silne emocje i polaryzuje społeczeństwo na tyle, że pozostaje jednym z najbardziej newralgicznych elementów, które można analizować w świetle wspomnianych w tytule europejskich standardów praw człowieka. Problem ów jest godny uwagi ze względu na fakt rzadkiego podejmowania w dyskursie naukowym, społecznym czy politycznym.

Z kolei w przypadku Ukrainy Konstytucja gwarantuje wszystkim obywatelom równość wobec prawa i zakazuje dyskryminacji z jakiegokolwiek przyczyny (Конституція України). Nie ujmuje ona wprost orientacji seksualnej jako jednej z chronionych kategorii, jednak odpowiednia interpretacja ustawy zasadniczej pozwala na ochronę mniejszości seksualnych. Nie było jednak jeszcze takiej interpretacji konstytucji przez sąd. W 2003 roku zaproponowano poprawkę do obowiązującego kodeksu pracy zakazującą między innymi dyskryminacji z powodu orientacji seksualnej (Закон України „Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини”).

Wspólnym mianownikiem łączącym kwestie przestrzegania praw społeczności LGBT jest wspólna historia obu tych krajów funkcjonujących jako jednolity organizm państwowych w czasach ZSRR. To właśnie dominujący wówczas społeczny konserwatyzm okresu komunistycznego dbający o „poprawną moralność” swoich obywateli i przejawiający się w społecznej unifikacji społeczeństwa doprowadził do ukształtowania się nowego „typu” człowieka określanego mianem homo sovieticus. Nazwa ta odnosiła się do nurtu cywilizacyjnego, polegającego m.in. na wyizolowaniu społeczeństwa z ogólnosiątkowych procesów w imię umacniania wartości utopijnego społeczeństwa komunistycznego oraz umacniania „zwartości i jedności” komunistycznego państwa (Orzechowski 2015: 182–183).

W obu państwach nie istniało polityczne i społeczne przyzwolenie na ekspozowanie mniejszości, zwłaszcza tej o podłożu seksualnym. Pomimo walki z religią i kościołem preferowano tradycyjny model rodziny, który odpowiadał założeniom wyznania prawosławnego. W obu państwach propagowano również swoisty model mężczyzny jako człowieka silnego, pracowitego, który stroni od nadmiernego używania kosmetyków i nie przywiązuje zbyt dużej uwagi do higieny i ubioru, a przynajmniej nie wyróżnia się ekstrawaganckim zachowaniem.

W historii Rosji trudno szukać aspektów demokracji szlacheckiej. Pierwsze wybory do Dumy odbyły się w 1906 roku, a wcześniejsza władza carów była niemal absolutna. Carowie byli właścicielami ziemi, a szlachta była praktycznie uzależniona od ich woli. Rosja przez większość dwudziestego stulecia była częścią Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR), którego ustawodawstwo od początku lat trzydziestych XX stulecia przewidywało karę pięciu lat więzienia za czyny homoseksualne, a w schyłkowej fazie istnienia ZSRR leczenie orientacji homoseksualnej postrzeganej jako choroba. Karalność czynów homoseksualnych Federacja Rosyjska zniosła na terenie wchodzących w jej skład republik, z wyjątkiem Czeczenii, dopiero w 1993 roku, a następnie w 1997 roku ujednolicono prawnie wiek kontaktów homoseksualnych, który wynosi 16 lat (Кириченко 2009). W Federacji Rosyjskiej geje, z racji swej orientacji, nie są powoływani do obowiązkowej służby wojskowej. Zniesienie odpowiedzialności karnej za czyny homoseksualne nie wpłynęło jednak w zasadniczy sposób na postawę społeczeństwa. Rosjanie

do chwili obecnej uznawani są za przykład jednego z najbardziej homofonicznych społeczeństw Europy, którym przyświeca podejście do homoseksualizmu wyniesione z czasów Związku Radzieckiego. Zachowania homoseksualne nie są akceptowane przez większość społeczeństwa i stoją w sprzeczności z ukształtowanym społecznie stereotypem silnego mężczyzny, który na zewnątrz nie ukazuje swej słabości i pełni rolę głowy rodziny (Кириченко 2010). Na ukształtowany przez lata społeczny obraz mężczyzny w społeczeństwie rosyjskim z pewnością wpływ ma pozycja armii w społecznej świadomości, której mit, niezależnie od zmieniających się realiów politycznych, jest w Rosji bardzo duży, a poza tym stanowi ona wpływową grupę interesu politycznego. W siłach zbrojnych Federacji Rosyjskiej nie ma miejsca na wizerunek w jakikolwiek sposób podważający obraz heteroseksualnego mężczyzny (Кириченко 2010).

Analizując przemiany społeczne po rozpadzie ZSRR na obszarze poradzieckim możemy stwierdzić, że zarówno w Rosji, jak i na Ukrainie nie wykształciły się organizacje o zasięgu ogólnokrajowym, które działałyby na rzecz przestrzegania praw osób LGBT w społeczeństwie. Federacja Rosyjska w odróżnieniu od Ukrainy nie starała się o akcesję do Unii Europejskiej, a co za tym idzie nie musiała przestrzegać antydyskryminacyjnych dyrektyw wynikających z europejskich standardów praw człowieka. Wspomniane czynniki sprawiły, że władze rosyjskie dały w rezultacie społeczeństwu *carte blanche* na postępowanie z osobami nieheteroseksualnymi. W wyniku takich działań rzeczą normalną jest wszechmocny brak tolerancji wobec osób LGBT w rosyjskim społeczeństwie, objawiający się przemocą słowną i fizyczną. Co prawda rosyjskie władze zaprzeczają takim faktom, jednak już w 2009 roku przestrzeganie praw osób nieheteroseksualnych wzbudziło zaniepokojenie Organizacji Narodów Zjednoczonych. Komitet Praw Człowieka ONZ zalecił Rosji ochronę osób LGBT przed przemocą w związku z atakami i szeregami zabójstw motywowanych nienawiścią do orientacji seksualnej i niebinarnej tożsamości płciowej.

Rozwój organizacji ruchu LGBT na Ukrainie przebiegał w analogicznym okresie znacznie powolniej. Działalność ukraińskiego środowiska osób nieheteroseksualnych nie współgrała z postulatami żadnego większego ugrupowania politycznego, a zwłaszcza sprawującego władzę. Pierwsze ukraińskie organizacje LGBT rozpoczęły swoją działalność jeszcze w schyłkowej fazie istnienia Związku Radzieckiego (Historia ruchów LGBT na Ukrainie). W roku 1990 w Ługańsku powstało Regionalne Centrum Informacyjne i Obrony Gejów i Lesbijek „Nash Mir” Natomiast w 1993 roku w Mikołajewie powstało Stowarzyszenie Gejów, Lesbijek i Biseksualistów „Liga”. Również na początku obecnego stulecia powstały dwie organizacje społeczne na terenie Kijowa, a mianowicie „Gej Alians” oraz „Gej Forum Ukrainy” (Jartyś 2016: 129).

Podobnie jak to ma miejsce w przypadku Rosji najważniejszym ośrodkiem działalności organizacji działających na rzecz środowiska osób nieheteroseksualnych stała się stolica Ukrainy – Kijów. W obu tych państwach sytuacja taka spowodowana jest następującymi czynnikami: Po pierwsze, oba te miasta są ważnymi centrami akademickimi, w których znajdują się przedstawiciele młodego pokolenia, a więc znacznie przykładem środowiska bardziej otwartego na przemiany społeczne. Po drugie, warto zauważyć, że w tym przypadku mamy do czynienia

z przedstawicielami najbardziej wykształconej części danego narodu, która korzysta z dostępu do nowych informacji, a ponadto z zasady posługuje się również językami obcymi. Po trzecie aspekty demograficzne Kijowa i Moskwy zapewniają działaczom LGBT poczucie anonimowości i w odróżnieniu od małych miejscowości na prowincji nie są oni narażeni na społeczny ostracyzm (Jartyś 2016: 129). Wymienione uwarunkowania dotyczą zarówno Rosji, jak i Ukrainy, trudno zatem w tym względzie doszukać się jakichkolwiek różnic.

Konsolidacja ukraińskiego środowiska LGBT nastąpiła w 2005 roku. Wówczas podczas IV Konferencji organizacji pomagających osobom zakażonym wirusem HIV i chorym na AIDS, która odbyła się we Lwowie, doszło do spotkania organizacji pozarządowych działających na rzecz środowiska LGBT. Ustalono na nim, że powinno nastąpić zjednoczenie ukraińskich organizacji ruchu LGBT pod nazwą „Koalicja” (Jartyś 2016: 129–130). Utworzona została ponadto grupa robocza, której celem było organizacyjne przygotowanie planowanego przedsięwzięcia. W wyniku podjętych prac osiągnięto kompromis i przedstawiciele zainteresowanych stron 18 kwietnia 2005 roku w Kijowie podpisali dokument o potrzebie powołania do życia federacji organizacji LGBT na Ukrainie. Jego sygnatariuszami były 23 podmioty, w tym 16 organizacji i 7 grup roboczych (*The Situation of LGBT in Ukraine*). Rada organizacji LGBT na Ukrainie została następnie zalegalizowana przez Ministerstwo Sprawiedliwości 17 stycznia 2011 roku. Cele działalności ukraińskiego ruchu LGBT obejmują politykę edukacyjną i prozdrowotną, działanie na rzecz praw osób LGBT i przeciwdziałanie formom dyskryminacji (Jartyś 2016: 129–130).

Prawa osób LGBT budzą na Ukrainie spore emocje. Potwierdzeniem tej tezy była pierwsza próba uchwalenia przez Radę Najwyższą Ukrainy 5 listopada 2015 roku prawa zakazującego dyskryminacji osób nieheteroseksualnych w miejscu pracy. Pomimo poparcia projektu przez prezydenta Petra Poroszenko opowiedziało się wówczas za nim zaledwie 117 z 450 deputowanych (*Situation LGBT people in Ukraine*).

Nie inaczej, a chyba nawet jeszcze gorzej, wygląda sytuacja w Federacji Rosyjskiej. W listopadzie 2012 r. Komitet ONZ przeciwko Torturom wyraził zaniepokojenie dyskryminacją osób LGBT i przemocą wobec nich (Zakrzewicz 2013). Wezwał on Rosję do zwalczania przestępstw z nienawiści dotyczących osób o nieheteronormatywnej orientacji seksualnej lub niebinarnej tożsamości płciowej. Wezwanie ONZ jest tym bardziej zasadne, że niechęć społeczeństwa wobec mniejszości seksualnych posiada głębokie uwarunkowanie polityczne. Rosja ukazywana jest jako kraj „czystych wartości” i przeciwieństwo zgniłego Zachodu, który respektuje prawa osób LGBT. Z tego powodu bardzo często przez homofonów rosyjskich Europa nazywana jest prześmiewczo „Gejropą”. Takie przeciwstawienie wartości europejskich reprezentowanych przez kraje Unii Europejskiej ma na celu umocnienie w mentalności Rosjan idei rosyjskiej mocarstwowości wyrażonej także w symbolice państwa. Wszak dwugłowy orzeł będący godłem Federacji Rosyjskiej zwrócony jest wzrokiem zarówno na zachód, jak i na wschód (*Situation LGBT people in Ukraine*).

Niechęć społeczeństwa rosyjskiego wobec osób LGBT odzwierciedlają działania władz oraz badania opinii społecznej. W 2013 roku Duma Państwowa przegłosowała ustawę o „zakazie gej-propagandy”, jak potocznie określa się dokument

zakazujący „rozprzestrzenianie informacji mającej na celu formułowanie u nieletnich nietradycyjnej orientacji seksualnej lub przekonywanie ich o socjalnej równości nietradycyjnych związków”. Uchwalone przepisy prawne w rezultacie działają przeciw osobom LGBT w sferze publicznej i sankcjonują promowanie homofobicznych postaw wśród społeczeństwa. Jak podkreślała po przyjęciu kontrowersyjnych przepisów znana rosyjska sportswomenka Jelena Isinbajewa w jej kraju nigdy nie było takich kłopotów: *chłopcy spotykają się z dziewczynami, a dziewczyny z chłopakami*. (Noch 2013). W rezultacie przyjęte zapisy prawa ponadto ograniczają w zasadniczy sposób formułowanie postulatów LGBT w przestrzeni społecznej. Przyjęte w Federacji Rosyjskiej zapisy wymierzone w środowisko LGBT przewidują sankcje karne za ich nieprzestrzeganie. Jest nią kara grzywny dla obywateli Rosji oraz możliwość deportacji obcokrajowców. Należy podkreślić również znaczną swobodę w ich interpretacji i stosowaniu, co w praktyce oznacza, że jakikolwiek przejaw sympatii lub obrony praw osób LGBT może zostać uznany za naruszenie istniejącego stanu prawnego.

Ilustracją sytuacji jest raport Human Rights Watch (HRW), który powstał po wprowadzeniu nowych przepisów prawnych, opierający się na kilkudziesięciu szczegółowych relacjach przedstawicieli LGBT w 16 miastach w Rosji. Byli bici, porywani, upokarzani, wyzywani, przy czym ataki na nich miały różny charakter (World Report 2014: Russia). Niektóre były zorganizowanymi akcjami działaczy antygejowskich, inne – spontaniczną reakcją przechodniów, pasażerów czy osób bawiących się w klubach nocnych. Autorzy cytowanego raportu wskazują, że ataki na osoby o nietradycyjnej orientacji seksualnej są w Rosji coraz częstsze, a policja i wymiar sprawiedliwości w wielu przypadkach nie reagują na nękanie i napaści na gejów, bo przecież takie działania są zgodne z poglądami większości Rosjan.

Wspomniana organizacja Human Rights Watch opublikowała w 2013 roku specjalny komunikat w języku rosyjskim, w którym stwierdzono jednoznacznie, iż rok 2012 był najgorszy od czasu rozpadu ZSRR pod względem przestrzegania praw człowieka. Przypomniano, iż od powrotu na Kreml Władimira Putina parlament „zdominowany przez członków Jednej Rosji, przyjął serię ustaw nakładających znaczne restrykcje na społeczeństwo obywatelskie” (Prus). Chodzi m.in. o uchwaloną w lipcu 2011 r. ustawę zaostrzającą zasady działania niektórych organizacji pozarządowych (NGO) (Путин подписал закон о „нежелательных в России” НПО). Organizacjom, otrzymującym granty z zagranicy i uczestniczącym w życiu politycznym, nadany został status „organizacji pełniących funkcje zagranicznych agentów”. Miały one też zostać objęte restrykcyjną kontrolą ze strony państwa (Путин подписал закон о „нежелательных в России” НПО). Rozszerzono też znacznie definicję zdrady stanu, włączając do tego pojęcia działania polegające na pomocy finansowej i technicznej tym, którzy chcą narazić na szwank bezpieczeństwo obywateli Federacji Rosyjskiej, jej „porządek konstytucyjny, suwerenność i integralność państwową i terytorialną”. Zaostrzone zostały też przepisy dotyczące zgromadzeń. Poprawki do wspomnianych ustaw zostały przygotowane w formie odrębnej ustawy i podpisane przez prezydenta Putina w maju 2015 r. (Путин подписал закон о „нежелательных в России” НПО).

W Federacji Rosyjskiej dochodzi ponadto do swoistej manipulacji w badaniach opinii społecznej nad środowiskiem LGBT. Pytania zadawane w kontekście wspomnianego środowiska stawiane są tak by odpowiedzi stawiały przedmiot badań w negatywnym świetle. Dla przykładu ośrodek badania opinii publicznej WCIOM co roku przeprowadza badanie nad postawami wobec do gejów, umieszczając ich w grupie różnych innych środowisk kojarzonych ze społeczną patologią, obok m.in. bezdomnych, nosicieli HIV, członków sekt i... morderców. Wobec takich działań nastawienie społeczne może budzić grozę. Bowiem w listopadzie 2014 roku zdanie, że homoseksualistów należy „likwidować”, akceptowało 28 procent respondentów, a nieco łagodniejszy wariant „izolacji od reszty społeczeństwa” wybrało 37 procent ankietowanych. Natomiast w według badania Ośrodka im. Jurija Lewady z 2013 roku, kiedy Duma pracowała nad ustawą o zakazie propagandy homoseksualizmu, 35 procent Rosjan uważało, że taka orientacja to choroba lub efekt urazu psychicznego, zaś 23 procent było zdania, że to efekt złego wychowania, wyuzdanie, nałóg. Natomiast 29 procent ankietowanych twierdziło, że wzmogłoby czujność, gdyby obok nich zamieszkali geje lub lesbijki, zaś 37 procent ankietowanych odniosłoby się do takiej sytuacji „bardzo negatywnie” (Geje na Sybir). Również 61 procent ankietowanych Rosjan przyznało się do strachu przed „propagandą homoseksualizmu” wobec ich dzieci lub wnuków. Wyniki takie nie mogą w żaden sposób dziwić jeżeli zauważymy, że wprowadzenie przepisów prawa wobec osób LGBT w 2013 roku popierało 88 procent ankietowanych Rosjan (Путин подписал закон о „нежелательных в России” НПО).

Oddziaływanie zapisów prawnych posiada swoje odzwierciedlenie nie tylko w nastawieniu rosyjskiego społeczeństwa, ale także w praktycznym działaniu na terenie Federacji Rosyjskiej. Do najgłośniejszych aktów walki z propagandą homoseksualizmu można zaliczyć zaoczny proces, który obrońcy moralności wytoczyli Madonnie po jej koncercie w Petersburgu za krótki komentarz w obronie osób o nietradycyjnej orientacji. Wybuchł również międzynarodowy skandal, którego bohaterem stał się Jim Cook, szef Apple'a. W momencie kiedy ujawnił swą homoseksualną orientację, mieszkańcy Petersburga chcieli zdemontować pomnik Iphone'a, stojący na jednej z ulic tego miasta (Кириченко 2012). Natomiast Dmitrij Kisielow, jeden z najbardziej znanych rosyjskich propagandystów stwierdził w jednym z programów telewizyjnych, że homoseksualistom powinno się zakazać krwiodawstwa, a ich serca „palić lub zakopywać w ziemi” (Najtwardszy propagandysta Kremla zmienił zdanie w sprawie gejów). Również aktor o mocno prawosławnych poglądach Iwan Ochłobystin w porywie emocji przyznał, że „wszystkich by ich od razu wsadził do pieca”, tak bardzo boi się o swoje dzieci, narażone na propagandę gejowską (Lasecki 2013).

Nic więc dziwnego, że w świetle opisanych powyżej działań i nastawienia społecznego w Rosji *de facto* nie może odbyć się żadna legalna parada czy marsz równości zorganizowany przez środowiska LGBT, a sam ruch społeczny LGBT jest rozproszony i nie stanowi w istocie rzeczy żadnej istotnej grupy interesu politycznego. W rezultacie znaczna większość z nich zmuszona jest do ukrywania własnej orientacji seksualnej. Według sondażu przeprowadzonego w 2011 roku, 32 procent obywateli LGBT w Rosji w okresie od stycznia do października 2011 miało problemy

w pracy z powodu swojej orientacji seksualnej, kolejne 5 procent respondentów było zwolnionych lub w różny sposób zmuszonych do rezygnacji z pracy z powodu dyskryminacji na tle orientacji, w kolejnym roku liczba ta zwiększyła się i prawie 40 procent respondentów potwierdziło istnienie problemów w pracy ze względu na ich orientację seksualną, kolejne 5 procent respondentów przyznało się we wspomnianym badaniu ankietowym do tego, że zostały zwolnione lub zmuszone do rezygnacji z pracy z powodu dyskryminacji na tle orientacji seksualnej (Положение лесбиянок, геев, бисексуалов, трансгендеров в Российской Федерации. Последняя четверть 2011 — первая половина 2012). Przykładem znanej osoby, która utraciła pracę z powodu dyskryminacji na tle orientacji seksualnej, jest dziennikarz, pisarz i krytyk Anton Krasowski (Geje na Sybir).

Mieszkańcy Ukrainy również należą do społeczeństw nietolerancyjnych wobec homoseksualistów. Według sondażu *Pew Global Attitudes Project* z 2002 r. tylko 17% Ukraińców uważa, że homoseksualizm powinien być akceptowany przez społeczeństwo. O zauważalnym wzroście tolerancji można mówić jedynie w odniesieniu do dużych miast. Około 15% mieszkańców Ukrainy popiera wprowadzenie związków partnerskich.

Na Ukrainie wydawane są publikacje, działa kilka organizacji zajmujących się walką o prawa społeczności LGBT. W pierwszej manifestacjach LGBT zorganizowanych najpierw w Dniepropietrowsku a następnie w Kijowie, wzięło udział kilkaset osób.

Reasumując rozważania zawarte w niniejszym artykule należy stwierdzić, iż zarówno Federacja Rosyjska, jak i Ukraina nie należą do państw respektujących prawa społeczności LGBT. Czynnikiem wpływającym na taki stan rzeczy jest co najmniej kilka i stanowią one przyczynę do pozytywnego zweryfikowania hipotez i pytań badawczych postawionych we wstępie artykułu. Po pierwsze, aktualny napięty stan stosunków dwustronnych Federacji Rosyjskiej i Ukrainy powoduje, że na kwestie przestrzegania praw człowieka w tych państwach patrzy się w znacznie szerszym aspekcie. Kwestia ta budzi wiele emocji, a praktyka polityczna pokazuje, że w tej sprawie oba państwa ma jeszcze wiele do zrobienia. Rosja, podobnie jak i inne państwa powstałe w wyniku rozpadu ZSRR nie ustrzegła się wielu błędów wynikających między innymi ze starych nawyków i przyzwyczajęń. Społeczność międzynarodowa wypracowała skuteczny system monitorowania i kontroli przestrzegania praw i wolności obywatelskich.

W odniesieniu do Federacji Rosyjskiej krytykuje się między innymi (Кочетков, Кириченко 2009: 5):

- stosowanie demokracji sterowanej i podejmowanie prób realizacji władzy pionowej (wertykalnej);
- nadmierną koncentrację władzy w jednych rękach, tzn. głowy państwa, przy jednoczesnym osłabieniu kompetencji rządu;
- nieprzestrzeganie praw dotyczących zachowania tajemnicy osobistej i rodzinnej, stosowania nadmiernej kontroli korespondencji, rozmów telefonicznych, zbyt „czujnej opieki” w stosunku do opozycji itp.;

- podejmowanie działań nieadekwatnych do zagrożenia, zwłaszcza środków przymusu w odniesieniu do uczestników wieców, manifestacji itp., mających znamiona brutalności i przemocy;
- przypadki „zbytnej nadgorliwości” sądów, które nierzadko wydają wyroki dziwnie zbieżne z oczekiwaniami władzy; sądy dość ochoczo podejmują decyzje dotyczące aresztu za tzw. poglądy polityczne, co stanowi naruszenie prawa obywateli do wolności słowa; - złe warunki panujące w aresztach i więzieniach (przepełnienie, warunki sanitarne, słaba opieka medyczna, dość brutalne traktowanie skazanych itp.);
- opieszałość administracji państwowej i samorządowej w rozpatrywaniu spraw, wydawanie decyzji niezgodnych z przepisami prawa i najczęściej występującą korupcją. Ta ostatnia kwestia, mimo podjętej przez władze walki z wszechstronną korupcją nie przynosi oczekiwanych rezultatów.

Z kolei w przypadku Ukrainy największą słabością jest brak stabilizacji politycznej, wynikającej z polaryzacji ukraińskiej sceny politycznej, przede wszystkim środowisk prozachodnich, które w momencie pomarańczowej rewolucji potrafiły skonsolidować swe siły, by później na skutek wewnętrznych sporów i dominacji partykularnych interesów w działaniach politycznych doprowadzić do przejęcia władzy przez obóz prorosyjski reprezentowany przez byłego prezydenta Wiktora Janukowycza i wspierającą go Partię Regionów. Wszystkie te okoliczności powodują, że coraz trudniej państwom zachodnim przychodzi wspieranie proeuropejskiej polityki Ukrainy, która w obliczu problemów wewnętrznych, wynikających z ekspansjonistycznych działań ze strony Federacji Rosyjskiej (aneksja Krymu, federalizacja Donbasu) ulega coraz to większej marginalizacji. Nie wydaje się aby w najbliższym czasie ta sytuacja miała ulec radykalnej zmianie.

Bibliografia

- „Geje na Sybir!” Jeżedniwnyj Żurnał, The New Times. Dostęp 20 września 2018 roku. <http://www.forumdwytygodnik.pl/artykuly/1553533,1,znak-teczy.read>
- „Historia ruchów LGBT na Ukrainie”. Polska-Ukraina strategii/dobre praktyki/doświadczenia na polu aktywizmu LGBT. Dostęp 06 marca 2019 roku. <http://docplayer.pl/6174635-Historia-ruchow-lgbt-na-ukrainie-slajd-1-pierwsze-lgbt-organizacje-na-ukrainie-i-rozwoj-ruchu-lgbt.html>
- Jartyś Janusz. 2016. Przestrzeganie europejskich standardów praw człowieka wobec osób Gay, Lesbian, Bisexual, Transgender (LGBT) w Polsce i na Ukrainie. Analiza porównawcza. W *Ukraina. Konflikt-Transformacja-Integracja*, Kamil Sygidus, Ołeksandr Gorbach, Diana Mościcka, Wojciech Kotowicz (red.), 123-132. Olsztyn-Lwów: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.
- Lasecki Roman. 2013. „Rosyjski aktor: miejsce gejów jest w piecach”. Dostęp 27.09.2019 <http://konserwatyzm.pl/artykul/11366/rosyjski-aktor-miejsce-gejow-jest-w-pieczach/>
- „Najtwardszy propagandysta Kremla zmienił zdanie w sprawie gejów”. 02 lipca 2015 roku. Dostęp 27 października 2019 roku. http://wyborcza.pl/1,75399,18292672,Najtwardszy_propagandysta_Kremla_zmienil_zdanie_w.html

- Noch Jakub. 15 sierpnia 2013 roku. „Isinbajewa przeciwko gejom. Caryca tyczki popiera homofobiczne prawo i potępia sportowców walczących o tolerancję”. Dostęp 08 listopada 2019 roku. <http://natemat.pl/71689,isinbajewa-przeciwko-gejom-caryca-tyczki-popiera-homofobiczne-prawo-i-potepia-sportowcow-walczacych-o-tolerancje>
- Orzechowski Marcin. 2015. *Od realnego pragmatyzmu do neoimperialnego ekspansjonizmu. Ewolucja strategii politycznej Federacji Rosyjskiej wobec Ukrainy*. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Wydziału Humanistycznego US Minierwa.
- Prus Justyna. 16 grudnia 2014 roku. „Rosja znów na cenzurowanym. Jest raport o sytuacji homoseksualistów”. Dostęp 15 listopada 2019 roku. <http://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/1603131,1,rosja-znow-na-cenzurowanym-jest-raport-o-sytuacji-homoseksualistow.read>.
- “Situation LGBT people in Ukraine”. Dostęp 03 lipca 2019 roku. http://www.stiftung-evz.de/fileadmin/user_upload/EVZ_Uploads/Handlungsfelder/Handeln_fuer_Menschenrechte/Stop_Hate_Crime/Projekte/situation-of-lgbt-people-in-ukraine.pdf
- “The Situation of LGBT in Ukraine. November 2011–2012. Council of LGBT organizations of Ukraine. Nash Mir (Our World) Gay & Lesbian Centre”. 2013. Dostęp 01 października 2019 roku. http://gay.org.ua/publications/lgbt_ukraine_2012-e.pdf.
- “Universal Declaration of Human Rights”. Dostęp 10 października 2019 roku. http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf
- “Human Rights Watch. World Report 2014: Russia. Events of 2014”. Dostęp 20 listopada 2019 roku. <https://www.hrw.org/world-report/2015/country-chapters/russia>
- Zakrzewicz Agnieszka. 26 lutego 2013 roku. „Homoseksualizm w ZSRR i Rosji”. Dostęp 02 grudnia 2019. <http://liberte.pl/homoseksualizm-w-zsrr-i-w-rosji/>.
- Закон України „Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини”. Dostęp 09 października 2018. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.
- „Общая теория права и государства. Закрепление прав и свобод человека в законодательстве “. Dostęp 19 lipca 2018 roku. <http://www.bibliotekar.ru/teoria-gosudarstva-i-prava-7/249.htm>.
- Кириченко Ксения. 2010. *Однополая семья в России: что даёт нам действующее законодательство? 3-е издание*. Благотворительный фонд социальной и правовой помощи населению «Радуга», Санкт-Петербург. Dostęp 11 grudnia 2018 roku. <http://xn--80aiahptekl6a9f.xn--p1ai/sites/default/files/publikacii/family.pdf>
- „Конституция Российской Федерации”. Принята всенародным голосованием 12 декабря 1993 г. Dostęp 10 października 2019 roku. <http://constitution.kremlin.ru/>
- „Конституція України”. Dostęp 11 marca 2019 roku. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA%96-%D0%B2%D1%80>
- Кочетков Игорь, Кириченко Ксения. 2009. *Положение лесбиянок, геев, бисексуалов и трансгендеров в Российской Федерации*. Мониторинговое исследование проводилось при финансовой поддержке Фонда Джона Д. и Кэтрин Т. Макаруров. Московская Хельсинкская Группа, Москва. Dostęp 05 lutego 2019 roku. <http://www.mhg.ru/files/009/lgbt.pdf>
- О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации*. Dostęp 26 września 2019 roku. <http://www.garant.ru/hotlaw/federal/627020/>

“Положение лесбиянок, геев, бисексуалов, трансгендеров в Российской Федерации. Последняя четверть 2011 – первая половина 2012. Результаты исследований”. 2012. Под редакцией Валерия Созаева, Санкт-Петербург. Dostęp 06 kwietnia 2019 roku. <http://lgbtnet.org/sites/default/files/doklad-monitoring.pdf>

„Путин подписал закон о „нежелательных в России” НПО”. 23 maja 2015 roku. Dostęp 16 kwietnia 2019 roku. http://www.bbc.com/russian/russia/2015/05/150523_putin_law_undesirable_npo

Федеральный Конституционный Закон „Об Уполномоченном по правам человека в Российской Федерации”. Dostęp 21 sierpnia 2018 roku. <http://www.mshr-ngo.ru/docs/upzak.htm>

Respecting European Standards Concerning Human Rights of LGBT People in Poland and in The Russian Federation. A Comparative Analysis

Abstract

The LGBT rights are lately one of the aspects of a social and political discourse both in the Russian Federation and in Ukraine. In these countries of a common historical heritage there are some analogies in the perspective on human rights and their realization. It may be also noted that the LGBT rights have become an instrument of politics. In the following article the authors present a comparative analysis of the way in which the LGBT rights are respected in the Russian Federation and in Ukraine. They will depict the similarities and differences between these two countries which result from historical conditions, and will provide an analysis of the current perception of non-heterosexual people in both countries.

Keywords: Russian Federation, Ukraine, bilateral relations, human rights, LGBT